

Reflexie československého práva v „Demokratoch“ Janka Jesenského

Martin Gregor

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Kontaktní e-mail: martin.gregor@flaw.uniba.sk

Reflections of Czechoslovak Law in the “Democrats” by Janko Jesenský

Abstract:

The famous Slovak writer Ján Jesenský published in 1934 and 1938 the two-volume novel “Democrats”, in which he pointed out the problems of Czechoslovak democracy in practice. Besides the ingenious description of the bureaucracy, the detailed depiction of the provincial establishment and its functioning within the Slovak conditions in the years 1927–1938, he also focused on projecting the real life of political parties, political intrigues and manoeuvres. The presented study aims to analyse this work from the point of view of legal history, trying to create a more comprehensive view of the law of the First Republic from the non-legal sources. The focus lies on comparing the legal situation with its literary adaptation. Apart from the analysis of this novel and the life of the author, the article further deals with some selected issues of the provincial establishment and the status of parliamentarianism in the Czechoslovak Republic.

Keywords:

Czechoslovak Republic (1918–1938); public administration in the First Czechoslovak Republic; politics in the First Czechoslovak Republic; provincial establishment; elections to the National Assembly; prohibition of binding mandate

Kľúčové slová:

Československá republika (1918–1938); verejná správa v prvej ČSR; politika v prvej ČSR; krajinské zriadenie; voľby do Národného zhromaždenia; zákaz imperatívneho mandátu

DOI: 10.14712/2464689X.2018.39

Financování: Príspevok je výstupom z Grantu Univerzity Komenského č. UK/14/2018.

Dňa 28. 10. 2018 uplynulo sto rokov od vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov. Prvá Československá republika sa prihlásila k hodnotám demokracie a parlamentarizmu.¹ V nových pomeroch sa začal na Slovensku rýchlo rozvíjať svojbytný politický život. Utvorili sa podmienky pre rozvoj občianskej spoločnosti.² Napriek nespornému pokroku vo všetkých sférach života spoločnosti sa však prvá republika borila aj s určitými problémami.

Táto štúdia sa dotkne skôr jej odvrátených stránok. Za predmet svojho skúmania si zvolila druhú časť románu „Demokrati“ od Janka Jesenského, ktorá býva literárnymi teoretikmi definovaná ako prozaická encyklopédia poprevratového spoločenského života *sui generis*.³ Po čínorodom období slovenského realizmu, ktorý sa sústreďoval na kritické vykreslenie ťažkých podmienok života v monarchii, len Ján Jesenský dokázal presvedčivo reagovať na postupnú zmenu pomerov a vo svojej prozaickej tvorbe sa pokúsil zachytiť určitý posun v živote mestského človeka a slovenskej inteligencie počas trvania prvej ČSR.⁴ Poukázal bezprostredne, ale o to kritickejšie, na nefunkčnosť byrokracie, nekálú prax politických strán, volebné machinácie a ďalšie javy disharmónie medzi teóriou a praxou v ústavnom a správnom práve prvej ČSR.⁵ Nenadarmo autor naznačil, že román pojednáva skôr o „pseudodemokratoch“ a terajší názov zvolil len preto, aby týmto skupinám priveľmi nekrivdil.⁶

Umenie sa pokúša poskytnúť určitú interpretáciu spoločenskej reality. Samotné právo nachádza svoj odraz v kultúre a v niektorých prípadoch dokonca figuruje ako jeden z inšpiračných zdrojov umeleckých diel. Skúmanie práva prostredníctvom krásnej literatúry umožňuje lepšie pochopiť jeho existenciu v bežnom živote a zároveň dáva priestor pre diskurz o zložitých otázkach etiky, morálky a spravodlivosti.⁷ Nespútaný duch umenia dokáže niekedy najlepšie pomenovať nedostatky právneho systému. To platí obzvlášť o dielach, ktoré sa svojou povahou usilujú verne zobrazit' ducha svojej doby. Preto sa tento článok pokúsi analyzovať Jesenského „Demokratov“ z právnohistorického hľadiska, pričom okrem všeobecnej charakteristiky tohto diela sa pokúsi porovnať jednotlivé pasáže o práve a politike s platným právnym stavom v prvej Československej republike.

¹ GÁBRIŠ, T. Právne vyjadrenie hodnôt novovytvorenej ČSR (1918). In: *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, s. 439.

² GÁBRIŠ, T. – ŠVECOVÁ, A. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 146.

³ ŠMATLÁK, S. *Dejiny slovenskej literatúry II.: 19. storočie a prvá polovica 20. storočia*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001, s. 269.

⁴ ROZNER, J. Jesenského Demokrati. In: MATUŠKA, A. – JESENSKÁ, Z. (eds.). *Janko Jesenský v kritike a spomienkach: Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 507–508; Podobne: CHORVÁTH, M. Demokrati (doslov). In: JESENSKÝ, J. *Spisy V.: Demokrati. Doslov a poznámky napísal Michal Chorváth*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 473.

⁵ Menej známym autorom, ktorý sa venoval mimoriadne podobným témam politiky a administratívy v období prvej Československej republiky, bol napr. Elo Šándor, tvorca Sváka Ragana (ŠÁNDOR, E. *Zákondarci*. Bratislava: Universum, 1936; ŠÁNDOR, E. *Byrokrati alebo slasti a strasti obecných zriadencov na Slovensku*. Liptovský sv. Mikuláš: Transcius, 1945). V týchto románoch však absentuje práve Jesenského osobná skúsenosť.

⁶ List J. Jesenského A. Mrázovi zo dňa 9. 10. 1934. Pozri: PETRUS, P. (ed.). *Vzájomná korešpondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*. Martin: Matica slovenská, 1981, s. 46.

⁷ ŠKOP, M. ... právo, jazyk a príbeh. Praha: Auditorium, 2013, s. 21. Podobne: KLUSOŇOVÁ, M. *Hnutí právo a literatura koncem 20. a na počátku 21. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 20.

Právnik ako umelec, „Demokrati“ ako román

Ján Jesenský (1874–1945) vyštudoval právo na Právnickej akadémii v Prešove a doktorát získal na univerzite v Kluži. Pôsobil ako advokát v Bánovciach nad Bebravou.⁸ Prvá svetová vojna však navždy zmenila jeho osud. V dôsledku svojej angažovanosti v ruskom zajatí sa po jej skončení stal vysokým úradníkom v službách tzv. prvej republiky. Od mája 1919 pôsobil ako župan Gemersko-malohontskej župy. Potom, čo nadobudol účinnosť československý župný zákon (č. 126/1920 Zb. z. a n.), bol vymenovaný za nitrianskeho župana, hoci sa pre nové správne členenie skôr vžil termín veľžupy, v dôsledku ich väčšej rozlohy oproti ich uhorským predchodcom. Po zrušení župného zriadenia a rozdelení územia ČSR na štyri krajiny – Českú, Moravskosliezsku, Slovenskú a Podkarpatskoruskú – (zákonom č. 125/1927 Zb. z. a n.) prešiel na Krajinský úrad do Bratislavy, kde od roku 1929 zastával funkciu krajinského viceprezidenta až do svojho predčasného penziovania v roku 1935.⁹

Posledné pôsobisko podnietilo Jesenského k napísaniu dvojzväzkového románu „Demokrati“. Svojou povahou ide o tzv. diskretnú (skrytú) autobiografiu.¹⁰ Politické skúsenosti a právne motívy však tvoria len časť Jesenského vyznania, ktoré je natoľko intímne, že autor pokladal za nevyhnutné, aby ho prekryl ďalšími konceptuálnymi rámcami. V postave bankového direktora Rozvalida, ktorý sa dostal na mizinu kvôli tomu, že „neprotestoval“ zmenku vplyvných politikov, zobrazil osud svojho vlastného otca Jána Jesenského-Gašparé. Viackrát kandidoval za poslanca do Uhorského snemu ako prívrženec Slovenskej národnej strany, v dôsledku čoho sa výrazne zadlžil. Hoci istý vrcholný predstaviteľ tejto strany najskôr sľúbil, že sa bude spolupodieľať na volebných výdavkoch, napokon k tomu nedošlo a rodinný majetok Jesenských bol predaný na dražbe.¹¹

Osobnosť mladého úradníka Dr. Jána Landíka, ktorý stmeluje jednotlivé časti deja, je naopak zosobnením autorových vlastných názorov a vízií. Táto postava zdieľa Jesenského životný ideál, skrze ktorého hodnotí v románe iných ľudí. No názory vyzretého spisovateľa už neboli prejavom mladíckych túžob po morálnych maximách, ale skôr ich možno charakterizovať zistením, že priebeh života núti ľudí ku kompromisom.¹² Landík je preto vo svojej podstate pasívnym charakterom, ktorý prijíma tento svet ako daný, bez potreby prevratne ho meniť, no napriek tomu si želá, aby medzi ľuďmi vládla slušnosť a morálne ohľady, pričom tieto ideály nezrádza pre vidinu bohatstva a povýšenia.¹³

Napriek tomu nemožno bagatelizovať ani prvky práva a politiky, ktoré našli v tomto románe svoje odzrkadlenie. Pravdivá životná skúsenosť právnik a vysokého úradníka

⁸ PETRUS, P. *Janko Jesenský: Nepokorený smiech a vrásky sveta*. Martin: Osveta, 1982, s. 47. Pozri tiež: ROSENBAUM, K. a kol. *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. Prvý zväzok (A–O). Bratislava: Obzor, 1984, s. 283.

⁹ KALÁČ, F. Župan a krajinský viceprezident Dr. Ján Jesenský. In: MATUŠKA, A. – JESENSKÁ, Z. (eds.). *Janko Jesenský v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 230 a nasl.

¹⁰ MIKULOVÁ, Marcela. Transformácia autobiografie a populárnej literatúry v Jesenského románovom koncepte. *Slovenská literatúra: revue pre literárnu vedu*, 2008, roč. 55, č. 2–3, s. 93.

¹¹ MIKULOVÁ, M. Janko Jesenský. In: *Kapitoly zo slovenského realizmu: dejiny, medailóny, štúdie, interpretácie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 219. Podrobnejšie aj: JESENSKÝ, F. Z rodičovského domu. In: MATUŠKA, A. – JESENSKÁ, Z. (eds.). *Janko Jesenský v kritike a spomienkach: Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 57–60.

¹² MIKULOVÁ, M. Janko Jesenský: Demokrati (1934, 1938). In: *Sondy: Interpretácie kľúčových diel slovenskej literatúry 20. storočia*. Bratislava: Kalligram, 2014, s. 164–165.

¹³ ROZNER, c. d., s. 545.

ČSR našla svoje vyjadrenie v množstve drobných čiastočiek poznatkov a úvah, ktoré obohacujú náš náhľad na právo prvej republiky. Snáď nebolo len lichotením nakladateľa, keď Andrej Mráz napísal Jesenskému o tomto románe: „je v ňom toľko pravdy, toľko verného odzrkadlenia našich pomerov a všetko podané tak ucelene...“.¹⁴ Autorova výpoveď bola naozaj natoľko aktuálnou a presnou, že román „Demokrati“ je stále pokladaný za politické, ba dokonca ideologické dielo.¹⁵ Literárni kritici mu dokonca vytkli, že zobrazeniu politických inštitúcií prikladal autor väčšiu váhu než vypracovaniu charakterov.¹⁶ Z toho dôvodu možno pokladať predmetné dielo za vynikajúci podklad pre hlbší právny rozbor.

Viacerí politici a úradníci z románu sú zosobnením aktívnych predstaviteľov vtedajšieho verejného života. Ich opis je natoľko plastický a voľba priezvisk tak symbolická, že niet pochyb, koho satira zasahuje.¹⁷ V postave demonizovaného klerikálneho kňaza Antona Turčeka, ovládajúceho polovicu Bánoviec nad Bebravou našla odzrkadlenie postava samotného Jozefa Tisa.¹⁸ Ten „už dávno derie krpce na politických cestách, je stálym poslancom a raz bol aj ministrom“ (v III. vláde A. Švehlu bol ministrom zdravotníctva). „Ministerstvo prestalo, ale titul, sláva, autorita zostala... Spomeňme ešte tie čestné občianstvá a vydané o nich čestné diplomy, visiace na fare a prístupné iba hosťom, ktorí navštívili pána ministra mimo službu.“¹⁹

Sám Jesenský v románe vystupuje ako viceprezident Dr. Zimák (odvodené od zimy ako Jesenský od jesene). Kornel Stodola bol predlohou pre senátora Záčina (záčin je časťou stodoly), ktorému sa ešte vtedy vyčítalo, že počas svetovej vojny pôsobil vo Viedni a v rámci vysokých dvorských kruhov sa pokúšal riešiť slovenskú otázku („bývalý dôverník rakúskych arcikňažien“).²⁰ Ctižiadostivý Žaluď, zdravotnícky referent krajinského výboru, nebol nikto iný ako neskorší viceprezident Igor Dula (žaluď odzadu), ktorý v kresle nahradil predčasne penzionovaného Zimáka.²¹ V postave advokáta Gábriša, ktorý úspešne zastupoval maďarského aristokrata v spore o päťdesiat miliónov korún sa však ukrýva slávny bratislavský právnik a prívrženec agrárnej strany Pavol Fábry, o ktorom kolovala klebeta, že si nechal doviezť lietadlom halušky z Bratislavy až na Riviéru (detailne zachytenú aj v románe).²²

¹⁴ List A. Mráza J. Jesenskému zo dňa 10. 12. 1937. Pozri: PETRUS, *Vzájomná korešpondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*, s. 87.

¹⁵ MIKULOVÁ, Marcela. Transformácia autobiografie a populárnej literatúry v Jesenského románovom koncepte (pokračovanie). *Slovenská literatúra: revue pre literárnu vedu*, 2008, roč. 55, č. 4, s. 249.

¹⁶ ROZNER, *c. d.*, s. 506.

¹⁷ HALUZICKÝ, B. Rozpomienky na Janka Jesenského. In: MATUŠKA, A. – JESENSKÁ, Z. (eds.). *Janko Jesenský v kritike a spomienkach: Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 267.

¹⁸ CHORVÁTH, *c. d.*, s. 511.

¹⁹ JESENSKÝ, J. Demokrati. In: *Próza Janka Jesenského*. Bratislava: Tatran, 1977, s. 724–725.

²⁰ MIKULOVÁ, Transformácia autobiografie a populárnej literatúry v Jesenského románovom koncepte (pokračovanie), s. 239–240. Porovnaj text: JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 588.

²¹ Formálnym dôvodom pre Zimákovu odvolanie bolo dosiahnutie príslušného veku podľa legionárskeho zákona (vo svojej podstate šlo o výhodu).

²² KERECMAN, P. Advokáti Davisti: Ján Poničan (4. časť). *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, roč. 22, č. 3, s. 61.

Predkladaná analýza tohto románu sa sústreďuje najmä na druhý diel *Demokratov*²³ po vymenovaní Landíka za úradníka Krajského úradu. Jednou z hlavných postáv sa v tejto časti stáva Landíkov príbuzný, vplyvný bratislavský advokát Dr. Juraj Petrovič, ktorý je zároveň členom krajského zastupiteľstva a krajského výboru. Popri relatívne detailnej deskripcii nuáns práce krajského poslanca sa Jesenský zamerlal najmä na Petrovičovo úsilie, aby bol zvolený za člena Národného zhromaždenia v nadchádzajúcich voľbách. K dosiahnutiu tohto cieľa viedli nielen zákulisné intrigy pri zostavovaní kandidátskej listiny agrárnej strany, ale aj samotná volebná kampaň – kortešačky – na dedinách a v mestách.²⁴ V závere románu sa Petrovičovi podarilo získať dôveru voličov a napokon zasadol do lavíc Národného zhromaždenia aj napriek intrigám neúspešných stránkov. Samozrejme, dej románu je komplexnejší, ba dlhé obdobie bol kritizovaný pre zobrazenie náklonnosti úradníka Landíka k slúžke Anne ako prvku tzv. červenej knihovne oproti otázkam politiky a moci, typickej súčasťi vysokého žánru.²⁵

Toto spojenie je však paradoxne len variáciou na tému rovnosti, ktorá sa vinie románom: „Zákon je kaša, do ktorej dvaja pľujú: zákon a život. Podľa zákona je osobná sloboda zaručená, a podľa zákona ju možno vziať. Podľa zákona je sloboda slova, a podľa zákona musíte držať jazyk za zubami... Podľa zákona je rovnosť, a podľa zákona jej niet, ale sú stavy a triedy, sú nadriadení a podriadení...“²⁶ tak sa Landík aj v románe bránil proti výčitkám svojho nadriadeného, že nadbiehanie obyčajnej slúžke je porušením § 24 Služobnej pragmatiky,²⁷ ktorý je v samotnom texte doslova citovaný: „Úradník má v službe i mimo služby dbať na stavovskú vážnosť... a všetkého sa vyvarovať, čo by mohlo zľahčiť úctu a dôveru, ktorú jeho postavenie vyžaduje.“

Krajské zastupiteľstvo a krajský výbor z pohľadu Janka Jesenského (literárne humoresky o správnom práve)

Dr. Petrovič vykonával popri advokácii aj úrad „krajského poslanca“, čo znamená, že bol členom krajského zastupiteľstva Slovenskej krajiny podľa zákona č. 125/1927 Zb. z. a n. o organizácii politické správy (tzv. organizačný zákon).²⁸

Od okamihu účinnosti tohto zákona sa presadila úplná jednota verejnej správy v celej Československej republike. Táto reforma nahradila dovtedajší pokus o presadenie župného systému podľa zákona č. 126/1920 Zb. z. a n., ktorý však nebol v Českých krajinách a na Podkarpatskej Rusi účinný (čl. 2 župného zákona ustanovoval, že deň začatia činnosti župných a okresných úradov, vrátane ich miestneho vymedzenia, určí vláda nariadením.

²³ Jesenský chcel druhý diel románu pôvodne nazvať „Starosti pána poslanca“, prípadne „Diktátori“. Pozri: PETRUS, *Vzájomná korešpondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*, s. 15.

²⁴ K téme volebnej kampane v slovenskej literatúry pozri aj Kalinčiakovu Reštavráciu, týkajúcu sa volieb župných funkcionárov v Uhorsku (KALINČIAK, J. *Reštavrácia: obrazy z nedávnych čias*. Bratislava: Mladé letá, 1961).

²⁵ MIKULOVÁ, *Sondy: Interpretácie kľúčových diel slovenskej literatúry 20. storočia*, s. 141.

²⁶ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 341.

²⁷ Zákon č. 15/1914 ř. z., o služobnom pomere štátnych úradníkov a štátnych sluhov, ktorého platnosť rozšíril § 2 zákona č. 269/1920 Zb. z. a n. aj na Slovensko.

²⁸ HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo: obecná část*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 133.

Nariadením vlády RČS č. 310/1922 Zb. z. a n. sa však župný zákon *de facto* začal vzťahovať iba na územie Slovenska, teda na župy XV–XX).²⁹

Napriek tomu nešlo o úplne radikálnu zmenu, keďže krajiniské zriadenie do značnej miery vychádzalo z jeho župného náprotivku (zákon o organizácii politickej správy bol formálne len novelou župného zákona). Inštitúty župného zastupiteľstva a výboru boli vo veľkej miere upravené analogicky s krajiniským zastupiteľstvom a výborom.³⁰ Jediným podstatnejším dôsledkom zjednotenia verejnej správy bolo zrušenie Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, keďže jeho pôsobnosť bola prenesená na Krajiniský úrad v Bratislave, čím možno zdôrazniť dôležitosť nového usporiadania.³¹

Členstvo v krajiniskom zhromaždení

Podľa zákona o organizácii politickej správy sa v zastupiteľstve Slovenskej krajiny schádzalo 54 poslancov. Dve tretiny boli volené v súlade so zásadou pomerného zastúpenia podľa zákona č. 330/1920 Zb. z. a n. (pôvodne zákon o voľbách župných zastupiteľstiev a okresných výborů) v znení zákona č. 126/1927 Zb. z. a n. o voľbách zemských a okresných zastupiteľstiev. Zvyšní členovia (t. j. na Slovensku 18 poslancov) boli menovaní vládou ako odborníci.

Pri formovaní tohto konceptu bol zákonodarca vedený princípmi demokratickosti³² a odbornosti³³ krajiniskej správy súčasne. Menovacie právo bolo chápané ako korektív výsledkov volieb v prospech vyššej špecializácie zastupiteľstva.³⁴ Zároveň sa pokladalo za bariéru zbytočnej politizácie regionálnych telies, ktoré neplnili politicke funkcie (§ 30 ods. 2 *in fine* novelizovaného župného zákona nedovoľoval podávať návrhy politickeho

²⁹ Pozri k tomu: BAXA, B. *Veřejná správa na Slovensku*. Brno: Čs. a S. Právník, 1936, s. 6–7. K teoretickým diskusiám, či sa župný zákon ako taký vôbec mohol vzťahovať na Podkarpatskú Rus, pozri Weyrov negatívny názor (WEYR, F. *Československé právo správní. Část obecná*. Brno: Právník, 1922, s. 133) a Laštovkove sčasti pozitívne stanovisko (LAŠTOVKA, K. K otázce místní působnosti župního zákona. *Právní obzor*, 1922, roč. 5, s. 193.)

³⁰ Okrem zrušenia žúp a ich nahradenia krajinami boli rozdiely viac-menej kozmetické. Postavenie župana prevzal krajiniský prezident, „župné“ zastupiteľstvo a „župný výbor“ sa stali „krajiniskými“. Diferencovane bola upravená napr. problematika zastupovania župana (kr. prezidenta) pri predsedaní župnému (krajiniskému) výboru. Kým župan ho mohol zveriť niektorému z členov výboru alebo aj úradníkovi župného úradu, po novelizácii sa v tomto prípade obracal krajiniský prezident na svojho viceprezidenta (§ 27). Zdôrazňuje to: HOETZEL, J. *Československé správní právo. Část všeobecná*. Praha: Melantrich, 1937, s. 213.

³¹ Porovnaj: § 1 vládneho nariadenia č. 94/1928 Zb. z. a n. o presune pôsobnosti ministra s plnou mocou pre správu Slovenska. Na porovnanie konštrukcie tohto úradu pozri: LAŠTOVKA, K. Plná moc ministra s plnou mocí pro správu Slovenska. In: *Sborník věd právních a státních, roč. 22: Pocta Heyrovskému*. Praha: Bursík & Kohout, 1922, s. 290.

³² Krajiniské zriadenie v ČSR nikdy nedosiahlo úroveň tzv. vrchnostenskej samosprávy podľa pruského alebo pôvodného uhorského vzoru, v rámci ktorého by občania mohli voliť vo voľbách napr. aj krajiniského prezidenta (predtým župana). Preto zastupiteľstvá ostávali jediným prvkom samosprávy – zastúpenia občanov – v krajinie. Pozri: BAXA, B. *Zákon o župním zřízení a jeho nedostatky* (otisk z České Revue). Praha: Státovědecká společnost, 1922, s. 15.

³³ Aby sa mohlo očakávať zvolenie rozumnejších a erudovanejších osobností do krajiniského zastupiteľstva, zákonodarca z tohto dôvodu sprísnil podmienky aktívneho volebného práva do krajiniských zastupiteľstiev z 21 na 24 rokov a z 3-mesačného na ročný pobyt v krajinie. Pozri dôvodovú správu k § 1 zákona č. 126/1927 Zb. z. a n.

³⁴ HOETZEL, J. *Československé správní právo*, s. 212. Podobne: POVAŽAN, M. Náčrt vývoja verejnej správy na Slovensku (1918–1939). *Historia et Theoria Iuris*, 2017, roč. 9, č. 1–2, s. 138.

charakteru).³⁵ Napokon zastupiteľstvá boli charakterizované ako poradné zbory (pozri § 59 novelizovaného župného zákona), ktoré disponovali normatívnou právomocou len v prípadoch ustanovených zákonom. Mali plniť úlohu kvalifikovaných zborov pre posudzovanie hospodárskych a sociálnych otázok krajiny, neboli zákonodarným telesom, preto ani menovanie odborníkov nemohlo byť nedemokratické.³⁶

Uvedený model bol na celoštátnu úroveň prevzatý z osobitostí župnej správy na Slovensku, kde sa menovacie právo pripustilo ako výnimočný inštitút už podľa župného zákona z roku 1920. So zreteľom na zvláštne pomery jednotlivých žúp mohla vláda vymenovať max. jednu tretinu zastupiteľského zboru (na základe § 76 zákona č. 330/1920 Zb. z. a n. vznikla pochybnosť, či túto právomoc nemá minister vnútra, avšak v každom prípade vláda si mohla túto vec vyhradiť, aj keby tomu tak bolo).³⁷

Nároky na kvalifikáciu vymenovaných odborníkov neboli bližšie upravené. Z toho vyplýva, že bolo predovšetkým úlohou vlády, aby posúdila ich odbornosť po formálnej a materiálnej stránke. Za ustanovenie odborníkov do krajinských zastupiteľstiev však niesla iba politickú zodpovednosť.³⁸ O vymenovaní jednotlivých špecialistov vláda rozhodovala v pléne v súlade s § 81 písm. c/ Ústavnej listiny, pričom materiálne vychádzala predovšetkým z návrhov ministra vnútra a príslušného krajinského prezidenta. Pri ich výbere sa nemala riadiť politickou príslušnosťou určených osôb.

Janko Jesenský hlbšie analyzoval práve tento moment. Naznačuje nielen to, že pred ozajstnou odbornosťou dostávali často prednosť politické nominácie, ale aj tú skutočnosť, že uplynul relatívne dlhší čas, kým sa politické strany zjednotili na konkrétnych menách. Tieto osoby „už nevolil národ, ale strana a menovala ich vláda. Takéto menovanie trvalo vždy dlhšie ako voľby. Niekedy i pol roka. Nie azda preto, ako sa opozičné noviny posmievali, že musí stieť veľa vody dolu Váhom, kým z predsedu dedinského konzumu vyrastie finančná kapacita, z farára odborník v priemysle, z holiča slávny znalec cirkevných vecí... ale preto, že sa hľadal kľúč, a nemohol sa dlho nájsť taký, ktorý by sa hodil do každej diery na zámkach magazínov stranických skladov, kde ešte mnohí výtečníci ležali úhorom a bolo ich treba povytáňovať pre ich dôležitosť... To nie je ako blesk, to je velikánske kľbko, ktoré sa nekonečne ťahá, kým sa zhačkuje také zastupiteľstvo.“³⁹

V praxi tak menovacie právo nielenže nedosiahlo svoj účel, ale naopak poslúžilo k presadeniu stavu, ktorému sa jeho idea snažila zabrániť. Odborníci boli menovaní na základe stranických kritérií. Z týchto dôvodov menovacie právo tvrdo odsúdila vtedajšia opozícia aj neskoršia, socialistická doktrína. Pokladala ho za spôsob manipulácie so zložením

³⁵ Pôvodné znenie § 30 župného zákona explicitne a úplne vylučovalo politické veci z pôsobnosti zastupiteľstva. Hoci po novele sa pripúšťalo vedenie „politických rozhovorov“ na pôde zastupiteľstva a reštrikcia sa začala vzťahovať iba na podávanie návrhov v politických veciach, účel tohto ustanovenia ostal nezmenený. Došlo iba k lepšiemu uchopeniu normatívneho stavu, keďže zákonodarca si bol vedomý, že politické diskusie nemožno vylúčiť ani pri odbornom rokovaní o hospodárskych a sociálnych otázkach.

³⁶ ŘÍHA, J. (ed.). *Organisace politické správy v republice Československé*. Praha: Československý kompas, 1928, s. 215. *A contrario*: WEYR, *Československé právo správní*, s. 134.

³⁷ LAŠTOVKA, K. *Zákon župní: Zákon ze dne 29. února 1920 č. 126 Sb. zák. a nař. opatřený výkladem*. Bratislava: Právnická Jednota, 1925, s. 91.

³⁸ ŘÍHA, c. d., s. 214.

³⁹ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 738.

zastupiteľstiev, realizované v prospech vládnucich strán a to aj za cenu znehodnotenia hlasov voličov o jednu tretinu.⁴⁰

Menovacie právo sa však naozaj stalo kľúčovým aspektom kreovania nových zastupiteľstiev.⁴¹ Ministerstvo vnútra explicitne požadovalo, aby návrhy na odborníkov boli predkladané po rokovaní s predstaviteľmi politických strán, a zoznam navrhnutých kandidátov mal byť kategorizovaný podľa ich príslušnosti k dotýčným stranám. Krajský úrad dokonca mohol ministerstvu podať správu, v ktorej navrhol určité usporiadanie mandátov podľa svojich predstáv.⁴²

Členstvo v krajskom výbore

Advokát Petrovič nebol len obyčajným krajským poslancom, ale aj členom krajského výboru. V priebehu deja autor popisuje, koľko energie vkladal Petrovič do výkonu tohto postu. Študoval programy, vymýšľal prejavy a interpelácie, popritom vybavoval finančnú podporu pre peknú mladú vdovu. Popri krajskom prezidentovi, „ktorý s Petrovičom ruka v ruke pracuje“, predstavoval krajský výbor ekvivalent výkonnej moci na regionálnej úrovni.

Skladal sa z dvanástich členov a rovnakého počtu náhradníkov, ktorých volilo spomedzi seba krajské zastupiteľstvo s prihliadnutím na pomery politických strán v zastupiteľstve.⁴³ O členstvo vo výbore sa však mohli uchádzať len zvolení poslanci.⁴⁴ Agenda krajského výboru bola rozdelená do skupín, ktorú mali zverenú vždy dvaja členovia výboru: referent a jeho náhradník. Petrovičovi pripadla úloha, aby pôsobil ako koreferent národohospodárskych záležitostí. Svojou autoritou hravo prevýšil svojho kolegu, koreferenta Srdienka, ktorý sa obmedzoval na prejavovanie súhlasu so svojím dominantnejším spolupracovníkom.

Referenti predstavovali v krajskom výbore protiváhu voči úradníckemu zboru. Stretávali sa s nimi v odborných diskusiách. Kým prvá skupina sa usilovala presadiť vlastné politické záujmy, entita byrokratov sa striktnie pridržiavala právnych predpisov, čím spomaľovala realizáciu predstáv referentov. „To sú všetko len úradné oči, ktoré hľadia lornetou paragrafu. Na veci treba hľadiť očami strádamujúceho ľudu, s porozumením. Úradníci sú úradníci a ľud je ľud... V jednom tábore spravujú sa úradníci protivnou na rozgajdanosť, neporiadok. V druhom tábore panuje protiveň na závislosť, zviazanosť, kontrolu všelijakých tých motúzočných paragrafov... Z jednej strany však stavajú most úradníci, z druhej strany občania-laici. Na spoločných poradách sa radia, ako ho stavať... Na to je výbor, zastupiteľstvo, kde sa tie dva tábory schádzajú a presvedčajú navzájom.“⁴⁵

⁴⁰ BIANCHI, L. *Samospráva a občianske slobody v buržoáznej ČSR*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954, s. 8–10. (Podobne kritizovaný bol aj zákaz predkladania politických návrhov.) Pozri tiež: RATTINGER, B. Protiidovosť predmichovské, tak zvané politické správy v okresoch a zemích. *Právnik*, 1954, roč. 93, č. 3, s. 139–141.

⁴¹ Stranická povaha odborníkov vyplývala aj zo spôsobu voľby členov krajského výboru, v rámci ktorých každý menovaný člen musel písomne vyhlásiť, s akou politickou stranou bude voliť, t. j. oproti pôvodnému návrhu pri voľbách netvorili samostatný blok v zastupiteľstve. Pozri: ŘÍHA, c. d., s. 394–396.

⁴² SCHELLE, K. *Vývoj české veřejné správy*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 303.

⁴³ HOETZEL, *Československé správní právo*, s. 213. Priebeh voľby do krajského výboru upravovali § 54–57 zákona o voľbách zemských a okresných zastupiteľstiev č. 330/1920 Zb. z. a n. v znení zákona č. 126/1927 Zb. z. a n.

⁴⁴ SCHELLE, c. d., s. 292.

⁴⁵ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 505.

No kým za úradníkom stál „len akýsi papier-dekrét, ktorým bol vymenovaný akýmsi úradom...“, za koreferentom „hrmel a burácal hlas národa“, ktorý si ho do politiky vyvolil. No nielen preto mali koreferenti pri rokovaní lepšiu pozíciu. V prípade neochoty stačilo členovi krajinárskeho výboru oslovit' príslušného ministra, ktorý „na úradníka pôsobí ako strašiak“.⁴⁶ Táto možnosť postačovala na to, aby úradníci úslužne načúvali koreferentovým názorom a zásadne sa prikláňali na jeho stranu. A tak „slniečko hreje, zoblíka mundaúr, rozväzuje tkanice paragrafov... žiadateľ sa tiež zohrieva, nájde pomocnú priateľskú ruku, ktorá dáva, dáva a dáva, i keď nie zo svojho, ale zato tým radostnejšie.“⁴⁷ Jesenský sa pokúšal vyjadriť, že hoci úradníci väčšinou nesúhlasili s politickými víziami poslancov, ba usilovali sa poukázať na nedostatky ich návrhov, v dôsledku ich závislosti na vôli členov krajinárskeho výboru bol ich odpor len iluzórny, lebo napokon sú len „vykonávatel'mi vôle ľudu“, zato hlasom ľudu je poslanec.

V dôsledku toho bolo nevyhnutné, aby sa jednotliví referenti vo výbore dohodli medzi sebou a našli pre svoje návrhy dostatočnú podporu: „(Referenti) skôr bojujú medzi sebou. Ale nebojujú ani medzi sebou. Skôr sa vzájomne podporujú. Pred každým prípadným bojom je najprv diplomatické pokonávanie, ktoré sa vždy skončí úspechom,“⁴⁸ lebo referenti zásadne podporovali každý návrh svojich kolegov, aby sa dočkali podpory aj pre tie vlastné. To bolo aj motívom, prečo sa Petrovič nepostavil proti priznávaniu podpôr najrozličnejším kultúrnym a sociálnym ústavom. Napriek tomu, že sa mu zdali prehnané a poškodzujúce záujmy krajiny, nemohol sa voči nim postaviť, lebo tým by si popudil ostatných referentov, ktorí by sa následne aj k jeho návrhom stavali rovnako skepticky. Kvôli tomu museli ustúpiť do úzadia jeho úvahy o tom, že „človek nevie, či pre to množstvo všelijakého platenia sú ľudia nútení žiadať podpory, či pre stále podpory je nútený štát, krajina, okres pýtať od svojich poplatníkov viac a viac.“⁴⁹

Podobným spôsobom Jesenský s ľahkosťou opísal zložitý mechanizmus fungovania krajinárskeho výboru. Okrem členov výboru – „výborníkov“ – participovala na zasadnutiach tohto útvaru aj byrokratická zložka. Už v rámci župného zriadenia sa rokovaní župného výboru zúčastňovali dokonca všetci úradníci župného úradu, ktorí mali oprávnenie samostatne vybavovať záležitosti spadajúce do pôsobnosti župného zastupiteľstva.⁵⁰ Spravidla išlo o vedúcich dotknutých oddelení župného úradu (najmä tzv. decerentov).⁵¹ Podľa ust. § 14 Rokovacieho poriadku pre župné výbory (vládne nariadenie č. 26/1924 Z. z. a n.) mali byť na schôdze župného výboru pribratí všetci referenti vo veciach, o ktorých sa bude podľa programu rokovať.

Po vytvorení krajinárskej štruktúry sa malo za to, že podľa ust. § 26 novelizovaného župného zákona bol krajinársky prezident oprávnený určiť, ktorí úradníci krajinárskeho úradu sa budú zúčastňovať rokovaní krajinárskeho výboru. Ťažko uchopiteľné znenie dotknutého ustanovenia však na podstate veci nič nemenilo. Podľa ust. § 11 Rokovacieho poriadku pre

⁴⁶ Tamtiež, s. 508.

⁴⁷ Tamtiež, s. 506.

⁴⁸ Tamtiež, s. 506.

⁴⁹ Tamtiež, s. 513.

⁵⁰ § 26 zákona č. 126/1920 Zb. z. a n. o zřízení župních a okresních úradů v původnom znení.

⁵¹ LAŠTOVKA, *Zákon župní*, s. 137.

krajinské výbory⁵² mali byť na rokovania úradného výboru prizvaní všetci úradní referenti, v ktorých oblasti sa koná, ako aj ďalší úradníci krajinského úradu, ktorých určil krajinský prezident. Zasadania krajinských výborov preto naozaj mohli poskytovať vhodnú platformu pre stretnutia úradníkov s politikmi.

Zákon o organizácii politickej správy napokon umožňoval, aby sa niektorí úradníci mohli (resp. na žiadosť museli) zúčastňovať aj na rokovaní krajinského zastupiteľstva. Nemuselo ísť len o úradníkov krajinského úradu, ale krajinský prezident mohol na zasadnutie pozvať aj úradníkov samostatných odborných úradov, ktoré pôsobili v krajine.⁵³ Krajinskí poslanci sa teda s úradníkmi mohli stretávať aj na širšom fóre.

Konfrontácia občianskeho prvku a zástupcov štátu je napokon charakteristická pre celý proces reformy verejnej správy v 20. rokoch 20. storočia. Proces poštátnenia vnútornej správy, ktorý sa realizoval nahradením dovtedajších autonómnych prvkov z čias monarchie župami a neskôr krajinami, bol vyvážený širokou účasťou občianstva v zastupiteľských zboroch.⁵⁴ Zástupcovia štátu však boli prítomní aj v týchto zoskupeniach. Tvorili jednak predsedníctvo (župan, krajinský prezident), na druhej strane sa ich zúčastňovala aj byrokracia (ako referenti). Tým došlo k „organickému zlúčeniu samosprávy so štátnou správou“ v ČSR.⁵⁵

Rokovanie krajinského výboru

Jedna kapitola Demokratov sa odohráva priamo na zasadnutí krajinského výboru. Jesenský detailne opísal všetky nuansy rokovania výboru a jeho právomoci. Krajinský výbor zasadal v budove Krajinského úradu (dnešná budova Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave), čo zodpovedá zneniu ust. § 16 novelizovaného župného zákona, podľa ktorého sa krajinský výbor schádzal na pozvanie krajinského prezidenta do sídla krajinského úradu, kedykoľvek to bolo potrebné, najmenej však raz za mesiac.

Zasadacej miestnosti dominoval stôl v tvare rímskej jednotky (I). Kým na jednom konci stola „boli kopy písem v tvrdých, červenkastých obaloch, pripravené na referovanie“, druhý koniec rímskej jednotky bol určený pre krajinského prezidenta a jeho dvoch viceprezidentov. Pred každým kreslom sa čnel dodatočný denný program, biely papier s ceruzkou a po štyroch prísediaciach rozdali na stôl škatule cigariet a popolničky z modrianskej keramiky. Dlhý rad sedadiel po bokoch miestnosti vyplnili úradníci, ktorí „mali rozdelené veci tak, že o hornej časti mosta prednášal jeden, o spodnej druhý, o potoku pod mostom tretí, o brehu štvrtý a o ceste na moste piaty. Preto ich bolo toľko. Prítom všetkom najviac miesta

⁵² Vládne nariadenie č. 98/1928 Zb. z. a n. zo dňa 28. 6. 1928, ktorým sa vydávajú rokovacie poriadky pre krajinské zastupiteľstvá, krajinské výbory, okresné zastupiteľstvá a okresné výbory na Slovensku a Podkarpatskej Rusi.

⁵³ § 18 Rokovacieho poriadku pre krajinské zastupiteľstvá podľa cit. vládneho nariadenia č. 98/1928 Zb. z. a n.

⁵⁴ To zodpovedá aj inštrukcii v § 86 Ústavnej listiny, podľa ktorého „v nižších státných úradoch správnych budiž podľa možnosti zastoupen živeli občanský a budiž postaráno pri správnych úradoch o nejvydatnejší ochranu práv a zájmov občianstva“. Pozri k tomu: MATĚJKA, J. *Principy organizace veřejné správy*. Praha: Knihovna Sborníku věd právnických a státních, 1938, s. 30.

⁵⁵ LAŠTOVKA, K. Nástin župního zřízení. In: *Sborník věd právnických a státních*, roč. 20. Praha: Bursík & Kohout, 1920, s. 31–32. K samotnému poňatiu samosprávy pozri: SISKOVÍČ, Š. Teória samosprávy v prvej ČSR. In: LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. – VYŠNÝ, P. (eds.): *Quid leges sine moribus? Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách*. Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 175.

na dlhom zelenom stole zaberali žiadosti o podpory, prosby o odpustenie krajinských daní a pravidiel a vyberaní dávok.⁵⁶

Každý člen výboru sa zapísal do prezenčnej listiny. Obdobie do začatia oficiálneho rokovania využívali spravodajcovia na vyžiadanie si podpory pre svoje návrhy. Po príchode krajinského prezidenta ako predsedajúceho sa výborníci usadili na svoje miesta. Po otvorení zasadnutia predsedajúci zistil počet prítomných za účelom overenia uznášaniaschopnosti. Predseda oznámil, „kto podpísal predošlú zápisnicu“, a navrhol nových overovateľov zápisnice pre túto schôdzu. Následne podal informáciu o pozvaniach, ktoré boli doručené krajinskému výboru... šlo o „rozličné národopisné výstavy, manifestácie za mier, čajové večierky ženskej národnej rady“ a pod. „Ustálili, že na pozvanie sa pošle zvýšené vstupné, a kto by mal vôľu, nech ide na vlastné trovy.“ V ďalšom kroku prešli na vybavovanie sťažností a interpelácií, no našťastie sa na túto schôdzu žiadne nepredložili. „Potom čítali, koľko má krajina miliónov dlhu, hotových peňazí a požiadaviek a koľko stovák nevybavených aktov.“⁵⁷

Pred otvorením denného programu ešte predsedajúci vyzval prítomných, aby sa vyjadrili k iným naliehavým problémom. Do rozpravy sa prihlásil koreferent sociálnych vecí, socialista Mangora. Oboznámil prítomných, že mu bol doručený list, ktorý sa zmieňoval o katastrofálnych hmotných podmienkach a zlom zaobchádzaní s chovancami v ústave pre duševne úchylné deti Azyl.⁵⁸ Debata o tejto záležitosti trvala viac ako hodinu. V jej priebehu vyšlo najavo, že podobný list bol doručený viacerým členom výboru a aj ďalším inštitúciám. Vykonané viacnásobné kontroly však preukázali, že listy sa v prevládajúcej miere nezakladali na pravde.

No i napriek tomu sa výbor uzniesol na tom, že „dozor nad ústavom má mať obvodný lekár, hoci je tam lekár ústavu, ale nebude škodiť, keď sa i notár kedy-tedy obzrie, čím sa nedotýka dozorné právo okresného lekára a krajinského zdravotného šéfa...“. Okrem toho, do ústavu vyslali „komisiu výborníkov s odborníkmi a do kuratória, ktoré ústav spravuje, dvoch členov z výboru, keďže krajina ústav podporuje...“. Zároveň výbor pokladal za nevyhnutné „vystopovať, kto písal osočujúce listy, a zistiť, či je to nie intriga personálu proti vedúcim alebo vedúcich proti personálu, či pisateľ nechce niekoho vytisnúť, a sám sa vtisnúť...“.⁵⁹

Čo sa týka vytvorenia osobitnej komisie, organizačný zákon fakultatívne umožňoval, aby krajinský výbor navrhol zastupiteľstvu zriadenie krajinskej komisie pre konkrétny ústav alebo podnik. Pozostávala z členov zastupiteľstva a ďalších občanov s pasívnym volebným právom do krajinského orgánu.⁶⁰ V praxi sa na Slovensku naozaj vyskytli komisie veľmi špecifického zamerania, napr. krajinská komisia pre správu lanovky na Lom-

⁵⁶ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 656.

⁵⁷ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 658–659.

⁵⁸ Termín „duševne úchylné dieťa“ (rozumej abnormálne) bol bežne používaným odborným výrazom. Pozri: VACULÍK, J. Sociálna péče o deti a mládež za prvni ČSR. In: ŘEHULKA, E. (ed.). *Výchova a péče o zdravotně znevýhodněné děti*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 40.

⁵⁹ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 666.

⁶⁰ § 28 novelizovaného župného zákona v znení zákona č. 125/1927 Zb. z. a n. Zákon rozoznával zriadenie obligatórnej komisie pre správu sliezskych podnikov – ako jednu z podmienok zjednotenia Moravy a Sliezska do spoločnej krajiny – a vytvorenie fakultatívnych komisií pre každú krajinu. V pôvodnom župnom zriadení muselo každé zastupiteľstvo zriadiť obligatórne finančnú komisiu podľa § 49 a ďalšie fakultatívne komisie podľa § 28 pôvodného župného zákona (126/1920 Zb. z. a n.).

nický štít, komisia pre dozor nad internátom Dr. Rumana v Košiciach, či komisie pre jednotlivé krajinské nemocnice.⁶¹ Určitá miera hypertrofie je zreteľná v reálnom živote aj v jeho literárnom stvárnení...

V súvislosti s tým, aby sa o kauze nezačalo písať v novinách, predseda predniesol: „Z výborovej schôdzky sa nesmie nič vynášať. To, čo sa tu narodilo, musí tu i umrieť, lebo schôdzky výboru sú neverejné.“ Poslanec Mangora mu však protirečil: „Neverejné, ale nie tajné.“ A tak „povstala otázka, čo je neverejnosť a čo tajnosť. Nemohli sa dohodnúť. Na návrh dr. Rubára otázka sa musela postúpiť na riešenie univerzitnému profesorovi Vrabkovi, právnenému odborníkovi.“⁶² Skutočnosť zodpovedalo, že podľa § 27 novelizovaného župného zákona a § 10 Rokovacieho poriadku pre krajinské výbory boli schôdze týchto telies neverejné. Rokovací poriadok vymedzil prítomnosť ďalších osôb na rokovaní demonštratívnym výpočtom, pričom išlo najmä o skôr uvedených úradníkov.

Než sa krajinský výbor dostal k prerokovaniu jednotlivých bodov denného programu, odzvonila jedna hodina. Mnohí výborníci z vidieka chceli odísť už o pol tretej, aby budúci týždeň stihli prísť na zasadanie krajinského zastupiteľstva. Z toho dôvodu zasadnutiu už nevenovali veľkú pozornosť a všetko sa usilovali čo najrýchlejšie schváliť. „Spravodajcovia sa menili, dvíhali sa a sadali ako osoby v spevohre Svätopluk, raz na tom vršku, raz na druhom... prevrátili krajinskú kasu a začali sa sypať tisícky, desaťtisícky, stotisícky... Nik nebránil podporám historickým, archeologickým, prírodovedeckým, astronomickým, etnografickým... Prešla i hlístová akcia i škodlivý chrobák sosnokaz obecný. Nezadrapil sa nikto do Roľníckej osvety, ani do Sociálnej akadémie, ani do Klerikálnej kultúry, ani do Priateľského spolku s kultúrou SSSR...“⁶³ Inde dotovali zábavu na zjazde abstinentov, financovali cestu bratislavských krajčirov na kurz do Paríža, poskytlí subvenciu na turistické zväzy, tatranské chaty, kongregácie, útulne, ba podporili aj židovský sociálny spolok (na Petrovičovo rozhorčenie), či Národnú akadémiu (myslí sa Matica slovenská), obvinenú na zasadnutí z presadzovania autonomistických snáh.⁶⁴ „Z Akadémie vychádzajú samé očisťovacie aféry, ktoré ju zvrhnú na „čistiaci ústav“. Raz čistia krajinu od Čechov, raz našu reč od čechizmov, raz našu rasu od Češiek. A my sme národ v jednom opasku s dvoma nohami. Páni moji!“⁶⁵

Z právneho hľadiska sa mala každá krajina starať o zdravotné, sociálne, hospodárske, humanitárne, dopravné a kultúrne potreby svojich obyvateľov, pokiaľ presahovali záujem obce alebo okresu, no nemali celoštátnu dôležitosť.⁶⁶ Toto poslanie napĺňala primárne tým spôsobom, že sama zakladala ústavy, podniky a ďalšie inštitúcie, ktoré boli spôsobilé podporiť vytýčené ciele. Sekundárne mohla finančne podporovať (subvencovať) aj ďalšie ústavy a inštitúcie, ktoré boli síce zriadené iným subjektom, ale sledovali rovnaký

⁶¹ SCHELLE, c. d., s. 293.

⁶² JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 667.

⁶³ Tamtiež, s. 670.

⁶⁴ Podľa skutočnej udalosti. Jesenský písal v liste: „na výbore Matici neodhlasovali podporu. Slováci, keď na podporu chovu mačiek sú hotoví odhlasovať, čert vie koľko. Matica svoju subvenciu síce dostane, ale i tak sa výbor na veky kompromitoval podľahnúc akejsi závistlivej intrige. To si neodpustím, až príde rad na opisovanie týchto krajinských schôdzok.“ Porovnaj: List J. Jesenského A. Mrázovi zo dňa 15. 4. 1935. Pozri: PETRUS, *Vzájomná korešpondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*, s. 51.

⁶⁵ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 673.

⁶⁶ § 30 zákona č. 126/1920 Zb. z. a n. v znení zákona č. 125/1927 Zb. z. a n.

cieľ.⁶⁷ Ďalej sa krajina mala zúčastňovať na financovaní projektov v jednotlivých okresoch a obciach, čo zdôraznilo aj ust. § 11 ods. 3 zákona o novej úprave finančného hospodárstva vzázkov územnej samosprávy, podľa ktorého krajiny boli povinné podporovať nižšie samosprávne zväzy v plnení mimoriadnych úloh (stavba škôl, dobročinných ústavov, ciest, mostov, vodovodov), najmä ak daná úloha presahovala finančné možnosti nižšieho zväzku.⁶⁸ Hoci realizáciou hospodárskej pôsobnosti krajiny bolo poverené predovšetkým krajinské zastupiteľstvo, nemožno opomínať, že krajinský výbor pripravoval návrhy na rokovanie krajinského zastupiteľstva a kontroloval výkon krajinského hospodárstva.⁶⁹

Jesenský zdôrazňuje nevhodné nakladanie s krajinskými zdrojmi, nezaujímajúc členov výboru o skutočnú odôvodnenosť finančnej podpory, na druhej strane však v priebehu deja preniká do popredia aj prehnaná byrokratická úzkostlivosť a formalizmus. Obširná diskusia o nájdení dvoch vsí v Ústave pre duševne úchylné deti vyústila do prijatia viacerých „naliehavých opatrení“, kým nakladanie s miliónovými hodnotami prešlo bez povšimnutia. Ide o satiru na byrokráciu, na zbytočné schôdzovanie, no neobmedzuje sa len na úradníkov, ale v prvom rade karikaturizuje „demokratické“ politikárčenie.⁷⁰

Podobná nedbalosť je však o to pozoruhodnejšia, že na inom mieste Jesenský spomína osobitné „úsporné oddelenie“ krajinského úradu s osobitným šéfom (v reálnom živote ním bol sám),⁷¹ „lebo veď krajinský úrad je sedemdesiatšedem okresných úradov. Tu je najviac úradníkov, najviac čísel, najviac atramentu a papiera, a tak i najväčšia opatrnosť, aby sa zamedzil sklon k mrhaniu štátneho majetku. Opatrnosť išla tak ďaleko, že podpisovať dlhé mená bolo zakázané, iba ak skratkou...“⁷² S výnimkou prezidentovej kancelárie upratovačky nemali zbytočne drať prachovky a najlepšie by bolo, keby prezident nahradil auto velocipédom.⁷³

Voľby do Národného zhromaždenia a úloha jeho poslancov (literárne humoresky o vzťahu práva a politiky)

Politika býva definovaná ako istá forma umenia, ktorá vyžaduje od svojho tvorca značnú mieru skúseností, schopností a vedomostí.⁷⁴ V Jesenského románe nám o svojej empirii zreferoval predseda agrárnej strany: „V mocenskej politike... je každá sentimentalita vylúčená a každá kresťanská morálka dávno odparentovaná... Naším bohom je predovšetkým moc. Len kto má moc, má právo byť chvíľkami slabý, ústupčivý, odpúšťajúci, milujúci. I pánboh to len preto káže, lebo je už mocný... K moci vedie tisíc ciest a chodníkov bezprávia a násilností. Po týchto cestičkách a chodníčkoch musíme kráčať voľky-nevoľky, ak chceme prísť k moci... Ako politik nemôžeš uznávať ani trestný zákonník. Keď ide

⁶⁷ LAŠTOVKA, K. Samospráva: Země. In: HÁCHA, E. a kol. (eds.). *Slovník veřejného práva československého. Svazek IV. (S–T)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, s. 83.

⁶⁸ Zákon č. 77/1927 Zb. z. a n. o nové úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy v znení zákona č. 169/1930 Zb. z. a n.

⁶⁹ § 49–50 zákona č. 126/1920 Zb. z. a n. v znení zákona č. 125/1927 Zb. z. a n.

⁷⁰ ROZNER, c. d., s. 537.

⁷¹ Pozri aj: Rozhodnutie Krajinského úradu v Bratislave zo dňa 14. júla 1928 č. 5000 prez. o rozvrhu agendy a práce krajinského úradu v Bratislave.

⁷² JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 417–418.

⁷³ Podľa Jesenského denníka. Pozri: CHORVÁTH, c. d., s. 498.

⁷⁴ WEYR, F. Politika. In: HÁCHA, E. a kol. (eds.). *Slovník veřejného práva Československého. Svazek III (P–Ř)*. Brno: Polygrafia, 1934, s. 201.

o moc, o vládu, je dobrá i zrada i falšovanie peňazí, klam, krádež, lúpež, vražda. Všetky tieto trestné činy, ak sa nimi môžeš dostať k moci, sú oprávnené, a trestuhodné sú len do tých čias, kým si nie pri moci; keď si nimi dosiahol moc, premenia sa na slávne činy, na zásluhu, ako keď čarodejník spraví z tmavej šatôčky zelenú... Z nemravných našich činov spravíme politickým komediantstvom činy nevinné, záslužné, vlastenecké, z perdit panenky, z čertov anjelov.“⁷⁵

Podobné stanovisko nie je len odrazom rýdzeho machiavellimu. Aj Max Weber zastával stanovisko, že politik sa usiluje predovšetkým o moc. Moc mu slúži buď ako prostriedok na presadenie vyšších cieľov alebo je jeho motiváciou len samotný pocit moci. Už v časoch prvej republiky bola známa Weberova definícia politiky, podľa ktorej je iba snahou získať podiel na moci alebo ovplyvňovať rozdelenie mocí.⁷⁶ Podobné mocenské postoje politických strán v prvej republike a ich bezohľadný stranícky zápas o moc sa stali jedným z hlavných problémov československej demokracie. Otázka morálky hrala často vedľajšiu úlohu.⁷⁷

Najťaživejším obdobím v živote politika však bol čas zostavovania kandidátnych listín pred voľbami. Jesenský detailne vykreslil ťažobu, ktorá sprevádzala tento proces, pričom zdôraznil, že: „menia sa len niektorí kandidáti. Vodcovia sa nemenia. Oni pevne sedia, sedeli a budú sedieť v parlamente, v ministerských kreslách a na kandidátkach. Ich nemožno nahradiť, čo by im narástla šedivá brada po topánky... Bolo by to hriechom, lebo oni sú rozumom, otcom, svedomím a niekedy i kľatbou národa, a ani rozum, ani otec, ani svedomie, ani kľatba nestarne... Menia sa len tí, čo nevedú. Tí pri každých voľbách akoby išli na smrť. Nikdy nevedia, či dostatočne chránili záujmy strany a preto či ich netreba zameniť mladými, agilnými straníkmi...“⁷⁸

Na tomto podklade Jesenský vzniesol úvahu, či bolo vôbec potrebné znášať finančné náklady na realizáciu volieb, keď sa možno rovno spýtať politických vodcov, ako je potrebné prerozdeliť moc v štáte. Dospieva však k záveru, že voľby sú predsedom politických strán vlastne užitočné, lebo plnia kontrolnú funkciu voči ich vlastným poslancom. Na príklade bohatej kazuistiky načrtáva možnosti, ako poslanec mohol poškodiť záujmy strany. Ide o širokú škálu previnení od neúcty k straníckym stúpencom až po také zásadné taktické chyby, že ľudovec nechodil do kostola a komunista do krčmy.

Po zostavení kandidátok začali nádejní poslanci agitovať v rôznych kútoch Slovenska. Jesenského Demokrati poskytujú širokospektrálny náhľad do problematiky vedenia volebnej kampane v časoch prvej republiky, od spievania volebných veršovačiek, až po deklarovanie volebných sľubov.⁷⁹ Vyskytli sa aj prípady volebnej korupcie: „Kurz vóta je veľmi vysoký. I to len u Cigánov“ (v Bánovciach kvôli kňazovi Turčekovi). Zato V Svätom Ondrejovi agrármici „dávali závdavok po štyroch korunách za hlas, štyri mali dostať v deň

⁷⁵ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 568–570.

⁷⁶ WEBER, M. *Gesamtausgabe (Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf)*. Tübingen: J. C. Mohr, 1992, s. 212.

⁷⁷ K tejto téme pozri BRTKO, R. Vývoj vzťahu práva a morálky v európskom priestore. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2015, roč. 34, č. 1, s. 22–23. Taktiež BRTKO, R. Spravodlivosť, platnosť a efektívnosť právnych noriem v kontexte vzťahu medzi „ius naturale“ a „ius positivum“. In: *Právo v priestore a čase: Zborník*. Bratislava: Atticum, 2014, s. 33 a nasl.

⁷⁸ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 576–577.

⁷⁹ Ku komparácii s historickým stavom pozri: OSYKOVÁ, L. *Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR*. Bratislava: Veda, 2012, s. 125–130.

volieb a štyri po odhlasovaní a spočítaní výsledkov“ (agrárici kandidovali pod číslom štyri).⁸⁰ V iných dedinách chodili štyria čižmári a brali mieru voličom na čižmy.⁸¹

Napriek tomu sa „národ priučil politicky myslieť. Už sa nestávalo ako predtým, že by bol volič dvadsať papierikov hodil do urny a jeden do koša, stojaceho pri urne, ani to, že by sa bol niektorý zblaznel za stenou, alebo že by sa bol niektorý začal zblbiekať, mysliac si, že keď je sám, musí byť ako doma... minulosťou bolo, že babky, keď im ukázali, kam majú hodiť svoj hlas, sadali na urnu, a nemajúc svoje svedomie čisté, nazdali sa, že budú vypočuté, akoby pred súdom.“⁸²

Petrovič sa v rámci kandidátnej listiny dostal na zvoliteľné miesto a vo voľbách bol úspešný. Stal sa poslancom Národného zhromaždenia. Keďže „byť dvojakým poslancom sa zakazuje, musel povedať úprimné zbohom svojej menšej krajine“.⁸³ V dôsledku ustanovení o inkompatibilitate funkcií už nemohol ďalej pôsobiť ako krajinský poslanec. Vyplývalo to najmä z ust. § 20 ods. 6 Ústavnej listiny, podľa ktorého členovia Ústavného súdu, prísediaci Volebného súdu a členovia župných (t. j. krajinských) zastupiteľstiev nemohli byť zároveň členmi Národného zhromaždenia.⁸⁴ Podobnú klauzulu obsahovalo aj ust. § 6 ods. 5 zákona č. 330/1920 Zb. z. a n. v znení zákona č. 126/1927 Zb. z. a n., ktorý ustanovoval, že ak sa člen krajinského zastupiteľstva stal poslancom Národného zhromaždenia, *ipso facto* strácal členstvo v krajinskom zastupiteľstve.

V tomto období si však Petrovič počínal príliš svojvoľne. Ešte pred voľbami vystúpil s obhajobou Národnej akadémie na krajinskom výbore. Potom s veľkou slávou rečnil na zhromaždení ľudáckej mládeže, ktorá protestovala proti premietaniu „židovského“ filmu o Golemovi. Na rokovaní Správnej rady Gazdovskej banky sa postavil proti odloženiu vymáhania dlžôb od malých roľníkov. Obhajoval starého Rozvalida v spore s bankou, ktorú ovládali ľudia z jeho vlastnej strany. „Aký je to straník? Advokát, a nie poslanec!“ preblesklo myslou bývalému poslancovi Radlákovi, ktorý na úkor Petroviča nebol opätovne zvolený do parlamentu. „Malý výhonok svojej vôle naočkujem do konára vôle pána predsedu. Ak sa tu ujme, naočkuje sa do stromca prezídia. Ak sa chyti a vyklíči na strome strany, vec je hotová. Volebný súd sú už nožnice, ktoré odštíknú nepotrebný uschnutý konár a nahradí sa sviežou vetvičkou Radlákovho mandátu!“⁸⁵

Hoci predseda strany najskôr Petroviča bránil, zdá sa, že Petrovič opäť neustrážil svoju výrečnosť a predniesol ďalší z tematicky ladených prejavov, ktoré nevyhovovali rázu jeho vlastnej strany. To už bolo priveľa. „I poslanca volajú na zodpovednosť ako hocikákeho komisára... Keď sa odvolával, že jeho na miesto poslanca postavila vôľa ľudu, povedali

⁸⁰ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 691; s. 726. K trestnoprávnemu a kriminologickému fenoménu korupcie pozri: BELEŠ, A. Pojem úplatok – z pohľadu zákona a aplikačnej praxe. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2016, roč. 35, č. 2, s. 5. Pozri tiež: BELEŠ, A. Korupcia v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu. *Justičná revue*, 2017, roč. 69, č. 8–9, s. 1112–1116.

⁸¹ Jesenského obraz volieb korešponduje s viacerými skutočnými udalosťami. Kým agrárici boli na Slovensku vnímaní ako úplatkári s vagónmi petroleja, či soli, ľudáci sa zásadne dotýkali zbožnosti človeka – ako sa vraví v románe: „Panenka Mária sa bude dívať za volebnú plentu, či volí správne.“ K tejto volebnej kazuistike na Slovensku pozri: OSYKOVÁ, L. Volebná kampaň Ľudovej strany pred parlamentnými voľbami v 20. rokoch 20. storočia. *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 2, s. 235–236.

⁸² JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 736.

⁸³ Tamtiež, s. 739.

⁸⁴ BAXA, B. *Stručný výklad Ústavy republiky Československé*. České Budějovice: Ján Svátek, 1920, s. 33.

⁸⁵ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 771.

mu, že je to na súd, ktorý takú vôľu zo snemu vypichá, lebo do parlamentu patrí len uniformovaná stráž, ktorú robí strana podľa rozkazu veliteľa.“⁸⁶ Napokon Petrovičovi predložili „papierik, na ktorom bolo, že ak pán poslanec nechce súd a úradné potvrdenie o tom, že voliči vyvolili nízkeho a nečestného človeka za svojho zástupcu do snemu, podrobuje sa vo všetkom disciplíne strany – tak mu pánboh pomáhaj! Pán poslanec podpísal. Tým sa zachovala platnosť druhého papierika, takzvaného poslaneckého mandátu... Byť stráni- kom teda znamená dovoliť si vyvlastniť svoju slobodu presvedčenia, stať sa otrokom, ktorý musí konať to, čo chce jeho pán – strana.“⁸⁷

Načrtnutý mechanizmus straty mandátu sa opieral o ustanovenie § 13 zákona č. 125/1920 Zb. z. a n. o volebníh súdĕ. Podľa neho bolo možné dodatočne pozbaviť poslanca Národného zhromaždenia jeho mandátu, ak z nízkych alebo nečestných dôvodov prestal byť členom strany, ktorá ho umiestnila na svoju kandidátnu listinu. Začatie konania mohol iniciovať nielen predseda Národného zhromaždenia, ale aj dotknutá politická strana, ktorá tohto poslanca zaradila na kandidátsku listinu.⁸⁸

Pri posudzovaní skutkového stavu bolo irelevantné, či poslanca zo strany (resp. z poslaneckého klubu) vylúčili alebo z nej vystúpil sám. Podstata konania sa mala koncentrovať na preukázanie „nízkych alebo nečestných“ dôvodov, keďže práve to predstavovalo garanciu toho, aby poslanec nestratil mandát len v dôsledku rozhodnutia politickej strany.⁸⁹ V enunciacii rozhodnutia Volebný súd mal zároveň konštatovať, že na takto uprázdnený mandát nastupuje náhradník v súlade so systémom viazaných kandidátnych listín.⁹⁰

„Nízke alebo nečestné konanie“ sa viazalo na najmä problematiku politickej morálky. Malo sa prejavovať vo vzťahu poslanca k jeho strane. Nemožno ho primárne spájať ani s odsúdením poslanca za trestný čin, ani s vyhlásením konkurzu na jeho majetok, čo bolo legislatívne upravené v osobitnej kategórii, v rámci ktorej mandát zanikal v dôsledku straty voliteľnosti.⁹¹ Disjunkcia „nízke alebo nečestné“ poukazuje na alternatívnosť oboch možností, keďže napríklad vedomé nesplnenie záväzku, ktorý poslanec dal svojej strane bolo nečestné, ale nemuselo byť automaticky aj nízke.⁹²

Judikatúra volebného súdu celkom jasne naznačila, že účelom tohto ustanovenia je zachovanie („petrifikácia“) pôvodného pomeru politických strán v zákonodarnom zbore počas určitého volebného obdobia. Opustením politickej strany strácal príslušník všetky funkcie, výhody a práva, ktoré sa viazali na jeho členstvo v strane, čo sa malo vzťahovať aj na poslanecký mandát, ak jeho kandidatúra bola motivovaná práve príslušnosťou

⁸⁶ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 792.

⁸⁷ Tamtiež, s. 793–794.

⁸⁸ PEŠKA, Z. Ztráta mandátu výrokem volebního soudu. In: *Právní obzor*, roč. 10. Bratislava: Právnická jednota na Slovensku, 1927, s. 50.

⁸⁹ HOETZEL, J. *Soudní kontroly veřejné správy*. Praha: Všehrd, 1924, s. 52.

⁹⁰ Tamtiež, s. 56.

⁹¹ Podľa zákona č. 123/1920 Zb. z. a n., kterým vydává se řád volení do poslanecké snĕmovny pasívne volebné právo strácal ten, kto bol vylúčený z práva voliť, t. j. bol vyškrtnutý zo stáleho voličského zoznamu podľa zákona č. 663/1919 Zb. z. a n. o stálých seznamech voličských. Tieto následky nastávali najmä v prípade vyhlásenia konkurzu alebo odsúdenia právoplatným rozsudkom trestného súdu za taký zločin, prečin alebo priestupok, s ktorým právny poriadok spájal stratu volebného práva. Preto treba zdôrazniť, že nie všetky trestné činy boli späť aj s následkom straty volebného práva.

⁹² Zákon obsahoval pôvodne spojku a. Uvedené znenie bolo zakotvené až novelou č. 145/1924 Zb. z. a n.

k tejto strane.⁹³ V praxi Volebného súdu sa za konformné pokladali aj reverzy, ktorými sa kandidát vopred zaväzoval vzdať sa mandátu v prípade, ak stratí dôveru svojej strany.⁹⁴ Súd ich interpretoval ako platnú dohodu (záväzok) poslanca so svojou politickou stranou. Žaloba politickej strany za týmto účelom postačovala na stratu mandátu bez toho, aby sa súd zaoberal zákonnými dôvodmi.⁹⁵

Z toho dôvodu zákon o Volebnom súde naozaj neposkytoval poslancom účinnú ochranu, ba sa „stal účinným nástrojom zabezpečovania plnenia príkazov politických strán poslancami“.⁹⁶ Každý poslanec bol v zásade dopredu viazaný hlasovať tak, ako to vyžadovali záujmy a ciele politickej strany. Ak odmietol, vystavoval sa nebezpečenstvu, že ho stihne stranický a politický trest. V prvej ČSR postihol takýto osud hneď viacerých poslancov, jedným zo slávnejších bol prípad Bohuslava Vrbenského, ktorý odmietol hlasovať za zákon o ochrane republiky.⁹⁷

Hrozbe konaním pred Volebným súdom možno prikladať náležitú vážnosť. Petrovič sa podrobil dôvodne. To všetko však poukazuje na iluzórnosť zákazu imperatívneho mandátu poslanca podľa ust. § 22 ods. 1 Ústavnej listiny, hoci už starší akademici uznávali, že v praxi bude táto požiadavka veľmi ťažko vykonateľná.⁹⁸ Preto možno kúsok relevancie priríeť aj tomuto tvrdeniu z románu: „Byť zákonodarcom je otrocká robota, nie generál, ale kôň v cirkuse. Nesmieš vybočiť z ohrady, ináč je hneď nešťastie... Hneď si nespoľahlivý, nízky, nečestný. Prídeš pred súd, ktorý Ťa celkom iste zbaví milej dôvery voličstva. Hlasuje na Teba stotisíc voličov, a mandát Ti vezme jeden prezident s dvanástimi prísediacimi“ (t. j. Volebný súd).⁹⁹

Práve preto je najväčšou cnosťou politika vernosť straníckemu predsedníctvu. Jesenský to dokázal naznačiť v prejave predsedu demokratickej politickej strany, ktorým reagoval na nespokojnosť straníckych funkcionárov pri zostavovaní kandidátnej listiny. Ich odpor prekonával výzvou, aby ich rady opustil ten, komu sa tieto rozhodnutia nepáčia, lebo „disciplína musí byť i v demokracii. Demokracia nie je bezuzdnosť. Cválajúce kone na poli... disciplína v demokracii, demokratická diktatúra, vôľa väčšiny, ktorej sa musí každý podrobiť. Tie rozkazy dáva strana, a nie my, ľud. Strana je ten inžinier, ktorý putná bezuzdnú riekú... Strana je diktátorom, nie jednotlivec, a keď je ten jednotlivec i vodcom, vodca má ústa strany, ktoré vypovedia, čo strana chce.“¹⁰⁰

⁹³ WEYR, F. *Soustava československého práva státního*. Druhé vydání. Praha: Fr. Borový, 1924, s. 144.

⁹⁴ HAPLA, M. Geneze väzaného mandátu v prvorepublikovém Československu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 2, s. 127.

⁹⁵ BAXA, B. *Parlament a parlamentarism. I. Díl: Parlament, jeho vývoj, složení a funkce*. Praha: Jan Košťalka, 1925, s. 253–254.

⁹⁶ LACO, K. *Ústava predmnichovskej ČSR a ústava ČSSR*. 1. Časť. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966, s. 452–453.

⁹⁷ SIVÁK, F. Volebné právo a prvé parlamentné voľby v Československu po roku 1918. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 1993, roč. 15. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994, s. 134.

⁹⁸ VAVŘÍNEK, F. *Základy práva ústavního*. Díl I. Praha: Všehrd, 1930, s. 91.

⁹⁹ JESENSKÝ, *Próza Janka Jesenského*, s. 590.

¹⁰⁰ Tamtiež, s. 612–613.

Záver

Predložená štúdia sa usilovala zachytiť skutočný stav demokracie a parlamentarizmu v prostredí prvej Československej republiky. Značný priestor bol venovaný charakteristike krajiniského zriadenia na Slovensku a reforme verejnej správy v ČSR na podklade Jesenského postrehov. V tomto rámci by bolo potrebné upozorniť najmä na spolitizovanie krajiniských jednotiek, ktoré mali byť pôvodne konštruované ako odborné útvary. S tým súvisí aj nenaplnenie prvotnej idey menovacieho práva do krajiniského zastupiteľstva a zneužívanie tohto inštitútu na politické účely. Jesenský rovnako poukazuje na nedostatočné vyváženie byrokracie účasťou občianskych zborov na krajiniskej úrovni. Keďže krajiny sa vytvorili zlúčením samosprávnych jednotiek a zložiek štátnej správy, určitá implicitná duálnosť im ostala vlastná.¹⁰¹

Jensenský podrobil značnej kritike prax politických strán a postupný rozklad demokratických hodnôt v Republike, no pravý zmysel románu možno vidieť v jeho pedagogických účinkoch.¹⁰² Z pozícií demokratizmu, humanizmu a čechoslovakizmu Jesenský nežiadal odstránenie tohto systému, ale jeho nápravu: „chcel som dokázať, že to, čo vidíme okolo seba, nenasvedčuje demokratizácii, ale že aspoň v politických stranách panuje diktátorstvo a aktívni politici sú de facto nie slobodní ľudia. Je to teda práca za slobodu a za demokratické práva.“¹⁰³ Použitie satiry a irónie pri deskripcii predstaviteľov demokratického režimu odôvodňoval sám Jesenský takto: „V Demokratoch som chcel opísať malichernosti a ľudské chyby, ktoré sa vyskytujú v najvznešenejšom a najlepšom človekovi práve tak, ako pri malom, úzkoprsom občianovi. Malichernosť a chyby treba biť z lásky, a nie z nenávisti, podľa ruského kogo ľubľu, togo i bju. Ak bijem niekoho v Demokratoch, to len preto, že ho mám rád.“¹⁰⁴ Po vydaní druhého dielu *Demokratov* v marci 1938 ostávalo prvej republike ešte pár mesiacov života.

¹⁰¹ To sa dôsledne prejavilo napríklad pri rozlišovaní samosprávnej a štátnej pôsobnosti Krajiniských úradov a krajiniských zastupiteľstiev. Pozri: LAŠTOVKA, K. Politické úřady. In: HÁCHA, E. a kol. (eds.). *Slovník veřejného práva Československého. Svazek III (P–Ř)*. Brno: Polygrafia, 1934, s. 198–200.

¹⁰² CHORVÁTH, c. d., s. 475–477.

¹⁰³ List J. Jesenského A. Mrázovi zo dňa 24. 11. 1937. Porovnaj: Pozri: PETRUS, *Vzájomná korespondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*, s. 85.

¹⁰⁴ Citované z matičného časopisu „Slovensko“ podľa: ROZNER, c. d., s. 599.